

دکتر قربانعلی اسدالهی*، دکتر سید غفور موسوی** و همکاران***

بررسی میزان همبستگی نگرش نسبت به خود در دانش آموزان دبیرستانی با نگرش آنها نسبت به والدین، آموزگاران و تحصیل (اصفهان، ۷۲-۱۳۷۱)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رساله جامع علوم انسانی

چکیده

با استفاده از یک مقیاس افتراق معنایی^(۱)، نگرش ۲۸۰ تن از دانش آموزان سال سوم تجربی (دختر و پسر) شهر اصفهان نسبت به خود پدر و مادر و آموزگاران در ۱۵ محور، و نسبت به تحصیل در ۴ محور مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش با استفاده از مدل رگرسیون خطی چندگانه و ضریب همبستگی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که بین نگرش دانش آموزان نسبت به خود با نگرش آنها نسبت به تحصیل همبستگی مثبت وجود دارد. همچنین بین نگرش دانش آموزان نسبت به خود با نگرش آنها نسبت به والدین و آموزگاران همبستگی مثبت وجود داشته است.

- روانپزشک، دانشیار گروه روانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، بیمارستان خورشید.
- روانپزشک، استادیار گروه روانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، بیمارستان خورشید.
- قاسم یادگارفرد، لیسانس همه گیر شناسی، مربی آمار دانشکده بهداشت دانشگاه اصفهان و همکار ایشان آقای محمد یعقوبی کارشناس ارشد روانشناسی بالینی، گروه روانپزشکی بیمارستان خورشید، اصفهان.

1-semantic differential

روش

آموزش و پرورش شهر اصفهان دارای ۵ ناحیه است که در این بررسی نخست براساس نمونه گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای نواحی ۵ و ۲ انتخاب گردیدند. از هر ناحیه دو دبیرستان (پسرانه و دخترانه) و از هر دبیرستان دانش آموزان سال سوم تجربی که مجموعاً ۲۸۰ نفر بودند مورد پژوهش قرار گرفتند. نگرش این دانش آموزان با استفاده از مقیاس افتراق معنایی در ۱۵ محور (منطقی بودن، مهربان و ملایم، موفق، شاد و سرحال، شجاع، اجتماعی، مصمم و جدی، خوش بین، مشوق و ترغیب کننده، هدفدار، منظم، صادق و راستگو، آرام و مسلط، تکریم کننده، تایید کننده) نسبت به خود، پدر و مادر و آموزگاران و در ۴ محور نسبت به تحصیل مورد سنجش قرار گرفت. ضمناً پرسشنامه حدود مشخصات فردی تدوین گردیده و هر کدام به طور جداگانه و به ترتیب برای خود، پدر، مادر، آموزگاران و تحصیل پس از راهنمایی مقدماتی توسط دانش آموزان تکمیل شده است. همانطور که گفته شد در این پرسشنامه ۱۵ محور از ویژگیهای شخصیتی افراد مورد توجه قرار گرفته است. در هر محور یک ویژگی بر روی پیوستاری ۱۲ درجه‌ای مورد ارزیابی واقع شده است. برای نمونه در یک انتهای پیوستار منطقی بودن و در انتهای دیگر آن غیر منطقی بودن منظور گردیده است. آزمودنی با توجه به چگونگی وجود این ویژگی در یک فرد دقیقاً میزان آن را مشخص می‌کند

یافته‌های پژوهش

برای بررسی همبستگی بین نگرش دانش آموزان نسبت به خود با توجه به ۱۵ محور تدوین شده در

نگرش نسبت به خود یکی از ابعاد مهم ساختار شخصیت و رشد عزت نفس^(۱) است (رویسون^(۲)، ۱۹۸۸). عزت نفس پدیده‌ای بسیار نافذ و منتشر در وجود انسان است که نشان دهنده چگونگی ارزیابی فرد از تواناییها و دستیابی به آرمانها و تسلط فرد بر ابعاد مختلف وجودیش (عاطفه، تفکر، رفتار، استعداد و ...) می‌باشد (رویسون، ۱۹۸۸؛ بریست^(۳)، ۱۹۷۲). شکل گیری و رشد نگرش نسبت به خود زائیده عوامل چندی چون ابعاد گوناگون فیزیکی (قد، وزن، شکل ظاهر و ...)، سرشت یا مزاج، شیوه برخورد والدین، اطرافیان، آموزگاران، و همچنین رسوم و ارزشهای قومی، فرهنگی و مذهبی از یک طرف و واکنش انسان در مقابل آنها از طرف دیگر می‌باشد (همانجا).

در این پژوهش تعدادی از محورهای تأیید کننده نگرش نسبت به خود، والدین، آموزگاران و تحصیل در دانش آموزان کلاس سوم تجربی چند دبیرستان شهر اصفهان با استفاده از پرسشنامه، مورد بررسی قرار گرفته و همبستگی نگرش این دانش آموزان نسبت به خود با نگرش آنها نسبت به والدین، آموزگاران و تحصیل، تعیین گردیده است. در این راستا فرضیه‌های پژوهش عبارت بوده است از:

۱- بین نگرش نسبت به خود در دانش آموزان دبیرستانی با نگرش آنها نسبت به پدر و مادر و آموزگاران همبستگی مثبت وجود دارد.

۲- بین نگرش نسبت به خود در دانش آموزان دبیرستانی و نگرش آنها نسبت به تحصیل همبستگی مثبت وجود دارد.

1-self esteem

2-Robson

3-Brisset

پرسشنامه از الگوی رگرسیون خطی چندگانه استفاده شد. در این الگو، نمره‌ای که هر دانش آموز به ویژگیهای شخصیتی خود داده متغیر وابسته و نمره‌ای که به عوامل ۱۵ گانه داده است به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده است بر این پایه نتیجه الگوی رگرسیون خطی چند گانه به صورت زیر مشخص گردید:

آرام و مسلط، $1/67$ ؛ تکریم کننده، $2/02$ ؛ منطقی بودن، $2/45$ ، مصمم و جدی، $1/2$ ؛ شجاع، $1/2$ ؛ شاد و سرحال، $1/37$ ؛ مهربان و ملایم، $1/41$ ؛ منظم، $0/44$ ؛ هدفدار، $0/46$ ؛ اجتماعی، $0/93$ ؛ موفق، 1 ؛ تایید کننده، $1/4$ ؛ مشوق و ترغیب کننده، $0/01$ ؛ خوش بین، $0/02$ ؛ صادق و راستگو، $0/07$.

کلیه ضرایب بالا به جز در مورد نمره محور مشوق و خوش بین بودن در سطح $p < 0/001$ ارتباط معنی داری با نمره نگرش نسبت به خود داشته است. ضریب همبستگی چندگانه در این الگو $r = 0/9964$ و ضریب تعیین $r^2 = 0/9929$ می باشد. این ضریب بیان کننده آن است که ۱۵ عامل فوق مجموعاً 99% از تغییر پذیری نمره نگرش فرد نسبت به خود را توضیح می دهند. به عبارت دیگر 99% نمره ویژگیهای شخصیتی این دانش آموزان از دیدگاه خودشان را می توان با استفاده از این الگو پیش بینی نمود. در جدول ۱ توزیع نمره نگرش به خود و نمره

نگرش به تحصیل در دانش آموزان نشان داده شده است. همانطور که ملاحظه می شود 50% این دانش آموزان نمره متوسطی به ویژگیهای شخصیتی خود داده اند و از این 50% حدود 75% نمره ۱۵ و بیشتر به تحصیل و 15% بقیه نمره کمتر از ۱۵ به تحصیل داده اند. 36% دانش آموزان نمره عالی به شخصیت خود داده اند که از این 36% تا 69% نگرشی عالی (نمره ۲۲ به بالا) و 26% نگرشی متوسط (۲۱-۱۵) و 5% نگرشی ضعیف (۱۴-۸) به تحصیل نشان داده اند. بنابراین هر چه فرد طرز تلقی بهتری از خود داشته است، نسبت به تحصیل نیز نگرش بهتری داشته است. ضریب همبستگی خطی بین نگرش نسبت به خود و نگرش نسبت به تحصیل $r = 0/462$ می باشد که در سطح $p < 0/01$ این ارتباط و همبستگی خطی معنی دار است.

همبستگی بین نمره‌ای که دانش آموزان به شخصیت خود داده اند با نمره‌ای که به ترتیب به پدر، مادر و آموزگاران خود داده اند نیز طبق اصول رگرسیون خطی چندگانه مورد بررسی قرار گرفت که نتیجه آن به شرح زیر است:

نگرش به پدر، $0/17$ ؛ نگرش به مادر، $0/19$ ؛ نگرش به آموزگاران، $0/17$. هر سه نگرش دانش آموزان نسبت به پدر، مادر و آموزگاران در سطح $p < 0/005$ در

جدول ۱- توزیع فراوانی نمره‌های نگرش به خود و نمره‌های نگرش به تحصیل در دانش آموزان

نمره نگرش به خود		کمتر از ۵۳		۵۴-۷۹		۸۰ و بالاتر		جمع	
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
کمتر از ۷	۱	۲/۳	۱	۰/۹	۱	۱/۳	۳	۱/۳	۳
۸-۱۴	۷	۲۳	۱۶	۱۴/۳	۱۶	۳/۷	۳۶	۳/۲	۲۶
۱۵-۲۱	۱۸	۶۰	۵۱	۲۵/۵	۵۱	۲۵/۹	۲۱	۴۰/۴	۹۰
۲۲ و بالاتر	۴	۱۳	۲۴	۳۹/۳	۲۴	۶۹/۱	۵۶	۴۶/۶	۱۰۴
جمع	۳۰	۱۳/۴	۱۱۲	۵۰/۲	۱۱۲	۳۶/۳	۸۱	۱۰۰	۲۲۳

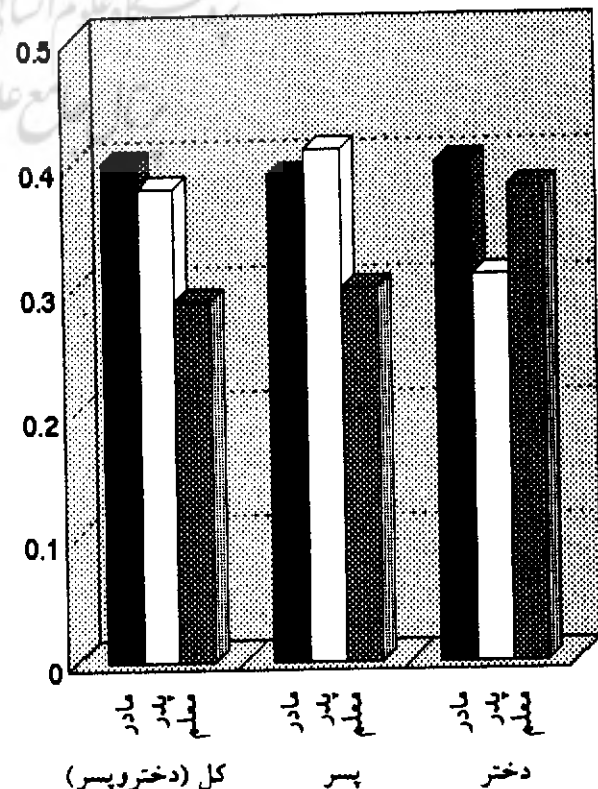
نمره نگرش فرد نسبت به خود تأثیر متقابل داشته است. در نمودار ۱ همبستگی نگرش دانش آموزان پسر و دختر نسبت به پدر، مادر و آموزگاران نشان داده شده است. نکته قابل توجه آنکه:

۱- نگرش دانش آموزان دختر و پسر نسبت به خود بیشترین همبستگی را با نگرش آنها نسبت به مادر داشته و در درجات بعد ابتدا پدر و سپس آموزگاران قرار دارند.

۲- نگرش دانش آموزان پسر نسبت به خود بیشترین همبستگی را با نگرش آنها نسبت به پدر و پس از آن مادر و سپس آموزگاران نشان می‌دهد.

۳- نگرش دانش آموزان دختر نسبت به خود بیشترین همبستگی را با نگرش آنها نسبت به مادر و پس از آن آموزگاران و سپس پدر نشان می‌دهد.

نمودار ۱- ضریب همبستگی نگرش دانش آموزان نسبت به پدر، مادر و آموزگاران بر حسب جنس

بحث در نتایج

با توجه به نتایج بدست آمده از معیارهای مشخصی که دانش آموزان در ارزیابی نگرش نسبت به خود مورد توجه قرار داده‌اند شاخصهای منطقی بودن، تکریم کننده و آرام و مسلط به ترتیب بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند و کمترین سهم مربوط به خوش بین، مشوق و ترغیب کننده، می‌باشد. گرچه این شکل ارزیابی بیانگر استنباط دانش آموزان از شرایط موجود خود آنها بوده و میزان تأثیر هر یک از خصوصیات یاد شده در نتیجه‌گیری بالا صرفاً بیانگر واقعیت موجود در نگرش دانش آموزان نسبت به خود آنها است ولی توجه به دو نکته زیر ضروری است:

۱- هر گونه تلاش در جهت اصلاح و ارتقاء نگرش دانش آموزان نسبت به خود و افراد مهم زندگی آنها مستلزم شناخت و آگاهی از ذهنیت دانش آموزان نسبت به خود این افراد می‌باشد. شناخت چگونگی ترتیب و اولویتهای مختلف رفتاری، عاطفی و فکری والدین، آموزگاران و خود دانش آموزان از دیدگاه خودشان ما را در شناخت کنش و واکنشهای موجود در زندگی خانوادگی و اجتماعی دانش آموزان یاری می‌کند.

۲- تعدیل و اصلاح ترتیب و اولویتهای یاد شده در ذهن دانش آموز بر اساس جریان واقعی فطرت انسان ضروری است. اگر چه مکاتب گوناگون تربیتی و روانشناختی می‌توانند این وظیفه را عهده دار شوند، شکی نیست اسلام که تبیین کننده و مترجم واقعی فطرت و نهاد بشر می‌باشد بهترین الگو در تعیین تقدم و تأخر ابعاد گوناگون شخصیت و میزان تأثیر هر کدام در رشد انسان می‌باشد. تجزیه و تحلیل نتایج این پژوهش نشان می‌دهد:

الف- ارزش گذاری دانش آموزان به تحصیل، به نگرش آنها نسبت به خود همبستگی مثبت دارد ($r=0/462$ و $p<0/01$) به عبارت دیگر دانش آموزانی که نگرش

نسبت به خود، با نگرش آنها نسبت به هر یک از پدر و مادر و آموزگاران و تحصیل، از ویژگیهای این پژوهش است.

در پایان لازم است از همکاری آموزش و پرورش استان اصفهان که در انجام این پژوهش ما را یاری نموده‌اند تشکر و قدردانی نماییم.

منابع

کلینی، ابی‌جعفر. اصول کافی. ترجمه سید محمد حسن رضوی. جلد ۲. تهران: نشر خدمات اسلامی. اوپنهایم، ا. ن. (۱۳۶۹). طرح پرسشنامه و سنجش نگرشها. ترجمه مرضیه کریم نیا. تهران: انتشارات آستان قدس رضوی.

Brisset, D. (1972). Toward clarification of self esteem. *Psychiatry, Vol. 35, 255-62.*

Daly, M. J., Burton, R. L. (1983). Self esteem and irrational belives. *Journal of Counselling Psychology, Vol. 30, 361-6.*

Kaplan, H. I. & Sadock, B. J. (1991). *Synopsis of Psychiatry* (pp.30-39). New York: Williams & Wilkins.

Kaplan, H. I. & Sadock, B. J. (1989). *Comprehensive Textbook of Psychiatry, Vol. 2.* (p. p. 1949-61). New York: Williams & Wilkins.

Muuss, R. E., Sullivan, S. (1988). Interpersonal theory of adolescence development. *Adolescence, 5th edition.* (pp.122-31). New York: Random House.

Robson, P. J. (1988). Self esteem & psychiatric view. *British Journal of Psychiatry, Vol. 153, 6-15.*

1-Kelam

2-Sullivan

3-Muuss

4-Winnicott

5-good enough mother

ضعیف نسبت به خود دارند نسبت به تحصیل نیز نگرش ضعیف دارند (جدول ۱).

ب- نگرش کل دانش آموزان (دختر و پسر) نسبت به خود بیشترین همبستگی را با نگرش آنها نسبت به مادر دارد. پدر و آموزگاران به ترتیب در درجات اهمیت بعدی قرار دارند و همانطور که ذکر شد این همبستگی مثبت و معنی دار است.

ج- نکته جالب اینکه در دانش آموزان پسر بیشترین همبستگی بین نگرش آنها نسبت به خود با نگرش نسبت به پدر و سپس مادر و آموزگاران و در دانش آموزان دختر بیشترین همبستگی بین نگرش آنها با نگرش نسبت به مادر و سپس آموزگاران و پدر وجود دارد. از این رو تقدم نقش آموزگاران در ذهن دانش آموزان دختر نسبت به نقش پدر جای تأمل و بررسی دارد. در متون اسلامی و بررسیهای سایر دانشمندان تا حدودی به اهمیت بیشتر نقش مادر در تعلیم و تربیت و تأثیر پذیری فرزند از فقدان وی اشاره شده است. به عنوان نمونه چند مورد را یادآور می‌شویم:

رسول اکرم (ص) در پاسخ سؤال کننده‌ای که از او پرسید در حق چه کسی بایستی بیشترین نیکوکاری را روا داشت فرمودند "در حق مادرت". او پرسید: "سپس کی" مجدداً پاسخ شنید "در حق مادرت" تا سه بار این سؤال و جواب تکرار شد. بار چهارم پاسخ شنید "در حق پدرت" (ابی‌جعفر محمد کلینی، اصول کافی). در تحقیقی که کلام^(۱) و همکارانش روی ۱۳۹۱ فرزند انجام دادند به این نتیجه رسیدند که نبود پدر اهمیت کمتری نسبت به نبود مادر دارد (کاپلان و سادوک، ۱۹۸۹). در نوشته‌های سالیوان^(۲) اضطراب شدید و احساس بی‌ارزشی (من بد) به مادر بد نسبت داده می‌شود (موس^(۳) و سالیوان، ۱۹۸۸).

وینی‌کات^(۴) وجود مادر به قدر کافی خوب^(۵) را لازمه سلامت روانی کودک معرفی کرده است (کاپلان و سادوک، ۱۹۹۱). ولی تفکیک دقیق همبستگی نگرش دختر و پسر